

АМФОРНА ТАРА РИМСЬКОГО ЧАСУ З РОЗКОПОК ГОРОДИЩА ПОБЛИЗУ С. ОРЛОВКА («КАМ'ЯНА ГОРА»)

Стаття присвячена вивченню амфорного матеріалу перших століть нашої ери, що походить з розкопок акрополя городища Орловка, та представлений як червоноглиняними, так і світлоглиняними посудинами даного періоду.

Ключові слова: червоноглиняні амфори, світлоглиняні амфори, Орловка, «Кам'яна Гора».

Як відомо, городище Орловка являє собою двокомпонентну пам'ятку, яка складається з акрополя (укріпленої частини, яка розташовувалася на «Кам'яній Горі») та посаду або передмістя городища, розташованого на північний схід від акрополя. Дослідження «Кам'яної Гори» почалося у 1963 р. та продовжувалося до 1993/4 рр. (з перервами) [2, 3, 11]. Розкопки на території посаду почалися у 1998 р. і продовжуються до теперішнього часу [4, 5, 6, 7]. В результаті дослідження даної пам'ятки була знайдена велика кількість керамічного матеріалу, серед котрого, значне місце, за чисельністю, посідає амфорна тара. Остання, що походить з посаду городища, вже опублікована [4], тоді як амфори, які були виявлені на акрополі пам'ятки, серед котрих відомі червоно глиняні та світло глиняні посудини, поки що так і не знайшли своїх характеристик на сторінках наукових видань¹.

Червоноглиняні амфори з «Кам'яної Гори» можна розподілити на два типи:

Перший тип представлений великими червоноглиняними амфорами з товстими стінками, масивним вінцем і циліндричним або конічним горлом. Верхня частина амфори даного типу пер-

¹ Амфори з посаду городища належать до наступних типів: великі червоноглиняні амфори з товстими стінками, масивним пласко зрізаним вінцем та двома-трьома паралельними дуже глибокими жолобками; амфори з лійкоподібним горлом; червоноглиняні вузькогорлі амфори з високо піднятими ручками (тип «Зеест 79»); вузькогорлі світлоглиняні амфори.

шого варіанту (див. про це [4, с. 338]) була виявлена на акрополі городища у 1981 році (Мал. 1.1). Судячи з висоти горла цієї амфори (21 см), її висота могла досягати 1 м. Внутрішній діаметр горла – приблизно 15 см, зовнішній – 17 см. Висота частини, що збереглася – приблизно 35 см. Висота основи ручки – 34,5 см, відстань між ручками – приблизно 42 см. Амфора зклеєна, нижня частина відсутня.

Другий варіант цього типу амфор представлений на акрополі городища значно більшою кількістю екземплярів (Мал. 1.2-6). У зведенні І. Б. Зеєст цей тип амфор має номер 80 [13, с. 114-115, 169] і датується II – III ст. н. е. [13, с. 114]. А. П. Абрамов вважає можливим звузити датування до кінця II – першої половини III ст. н. е. [1, с. 48].

Подібний тип амфор був розповсюджений у Причорномор'ї практично скрізь. Також подібні знахідки відомі у східній половині середземноморського басейну (Афіни, Аполлонія Іллірійська та ін.). Всі амфори мають темно-червону або червоно-коричневу поверхню [4, с. 338].

До другого типу можуть бути віднесені амфори з лійкоподібним горлом (Мал. 1.7). Дані посудини утворюють різноманітне типологічне і хронологічне сімейство, котре було представлено різними формами, починаючи з II до VI ст. включно [4, с. 338]. У нашій колекції представлений тільки один фрагмент вінця. Він вкритий білим ангобом. Глина рожева. У І. Б. Зеєст цей тип має номер 90. Він був розповсюджений на Боспорі у перші століття нашої ери. Датується I – II ст. н. е. [13, с. 117, 173]. Характерні ознаки даних амфор – високе конічне горло, яке завершується лійкою, вертикальні, овальні в перерізі ручки, яйцеподібний тулуб з конічною ніжкою у вигляді шипа. Звичайна висота – 0,95-1,0 м, співвідношення параметрів горла та корпусу – 1:2. Амфори з лійкоподібним горлом були знайдені в Танаїсі, Ольвії, Тірі. Також вони відомі у Румунії та на території західних провінцій Римської імперії [15, с. 100].

В. Б. Уженцев та В. Ю. Юрочкін розподіляють ці амфори на три варіанти. Зважаючи на те, що наш фрагмент вінця доволі маленький, його складно віднести до будь-якого з варіантів. Центрів виготовлення даних амфор, певно, було декілька [15, с. 106].

С. Ю. Внуков цей тип пізньогераклейської тари відносить до варіанту С V. Згідно автора, дані посудини були широко розповсюджені у Середземномор'ї та Причорномор'ї [9, с. 128,129].

А. П. Абрамов подібні фрагменти датує I – серединою III ст. н. е. Він також згадує про інші фрагменти цих амфор, подібні попереднім, але вони вже датуються другою половиною III – першою половиною V ст. н. е. [1, с. 49, 51, 127].

Амфори з лійкоподібним горлом були знайдені і в Неаполі Скіфському в шарі горизонту А, який датується останньою чвертю II – першою половиною III ст. н. е. [12, с. 16, 196].

Не менш репрезентативний вигляд має група світлоглиняних амфор з вузьким горлом, виявлених на акрополі городища. Останні являли собою найбільш розповсюджений тип амфорної тари у Північному Причорномор'ї римського часу. Дані посудини відомі також на прилеглих територіях, зокрема, на півдні Румунської Молдови, крайньому сході Мунтенії та в Добруджі [4, с. 342]. Їх знаходять і в Тірі перших століть нашої ери, де вони складають більше половини всієї амфорної тари цього періоду [14, с. 260]. Ще одним регіоном їхнього широкого розповсюдження є Боспор, де різновиди даного типу датуються I – III ст. н. е. [13, с. 110,118].

Серед світлоглиняних амфор з вузьким горлом з розкопок акрополя городища розрізняються декілька типів.

Так, до першого типу можуть бути віднесені широкогорлі плоскодонні посудини з профільованими ручками, котрі згідно класифікації С. Ю. Внукова виокремлені автором у варіант С IVZ (Мал. 2.1). Цей варіант був виділений як окремий різновид на матеріалах розкопок пізньоскіфського городища Кара-Тобе. Це перехідний варіант між типом С III (гостродонними широкогорлими амфорами) та С IV (плоскодонними вузькогорлими). С. Ю. Внуков вважає, що вони з'явилися як плоскодонний різновид посудин типу С III під впливом «моди» на тару з плоским дном, яка поширилася у Середземномор'ї. На Кара-Тобе дані посудини зустрічаються, в основному, в комплексах руйнування городища під час Аспургової війни (кінець горизонту 2б; до 20 р. н. е.), тобто датуються початком I ст. н. е. [8, с. 24, 26, 27].

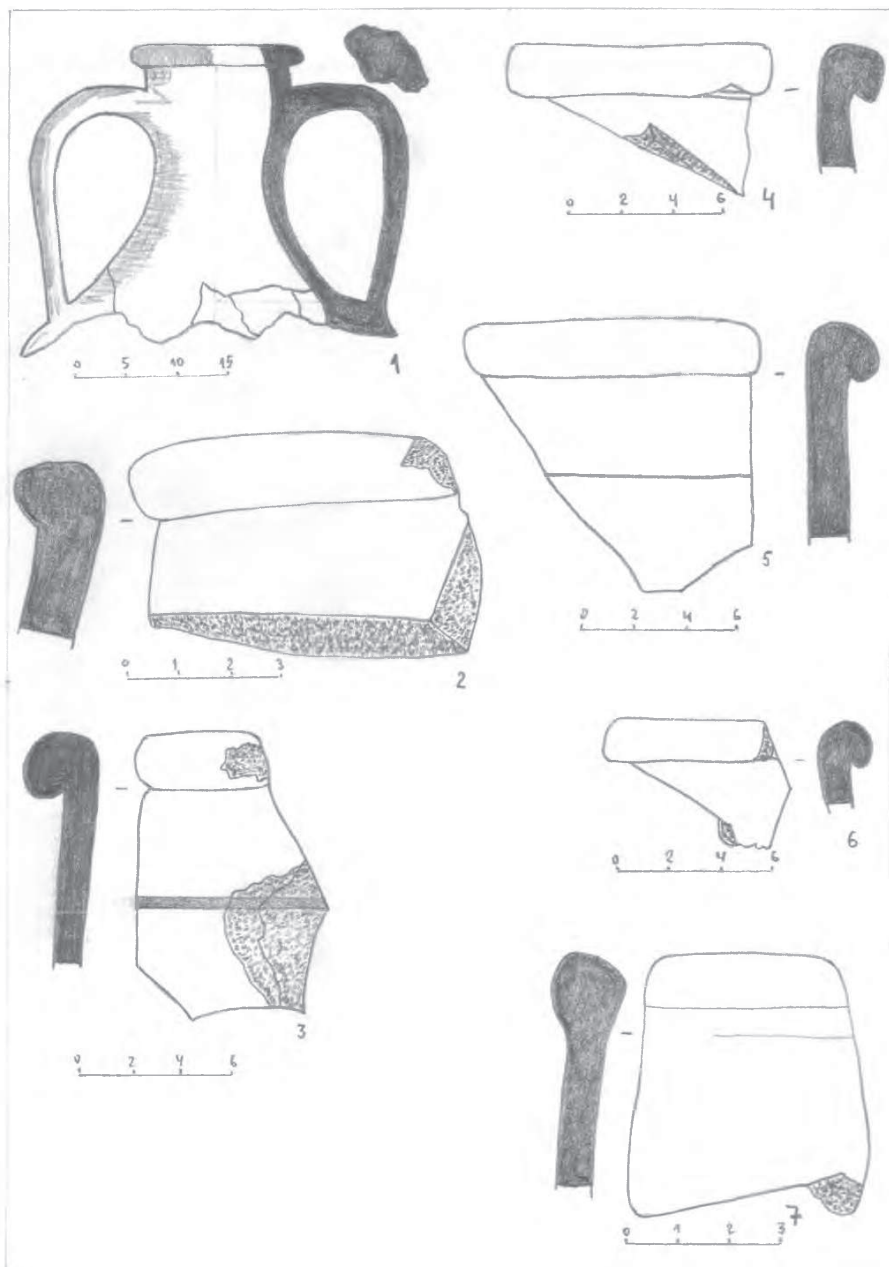

Рис. 1. Червоноглиняні амфори з розкопок акрополя городища Орловка.

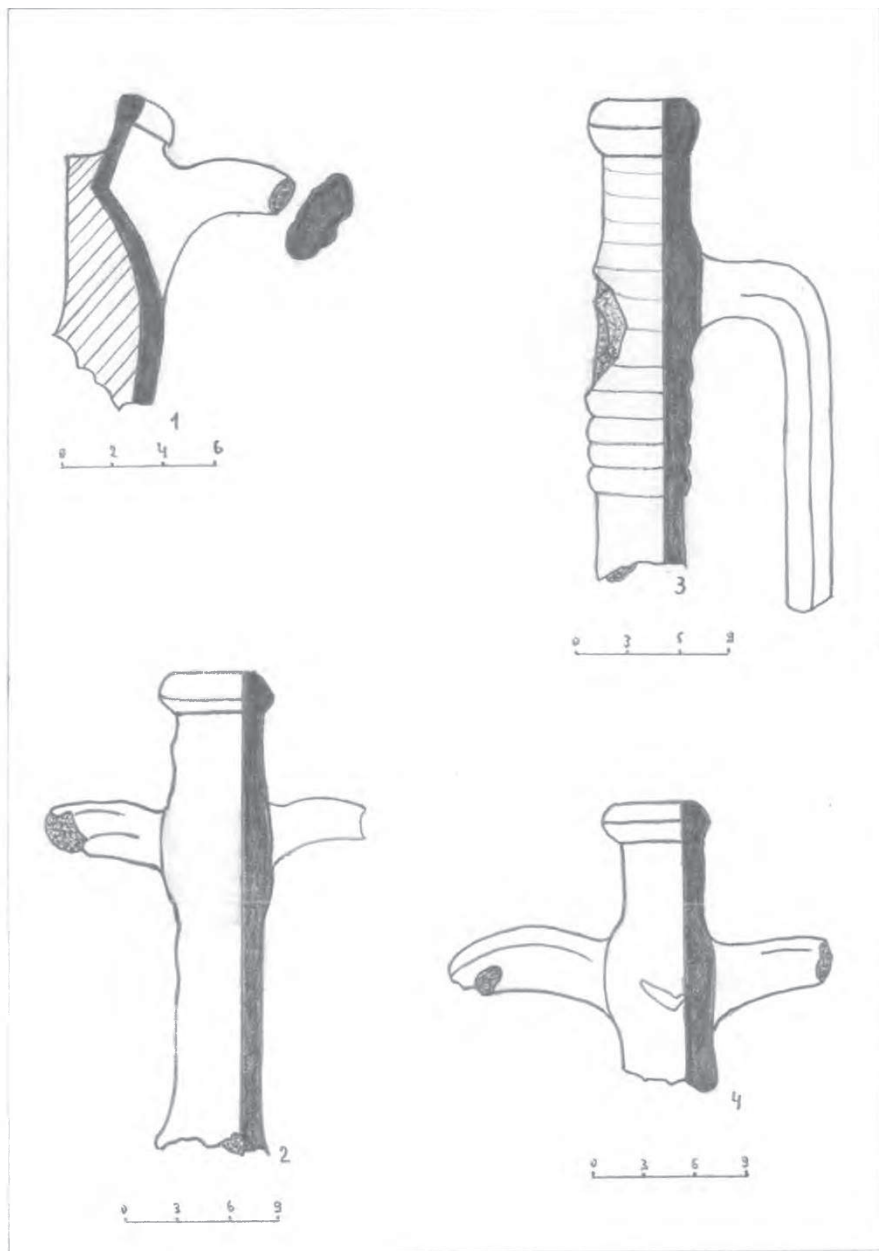

Рис. 2. Світлоглиняні амфори з розкопок акрополя городища Орловка.

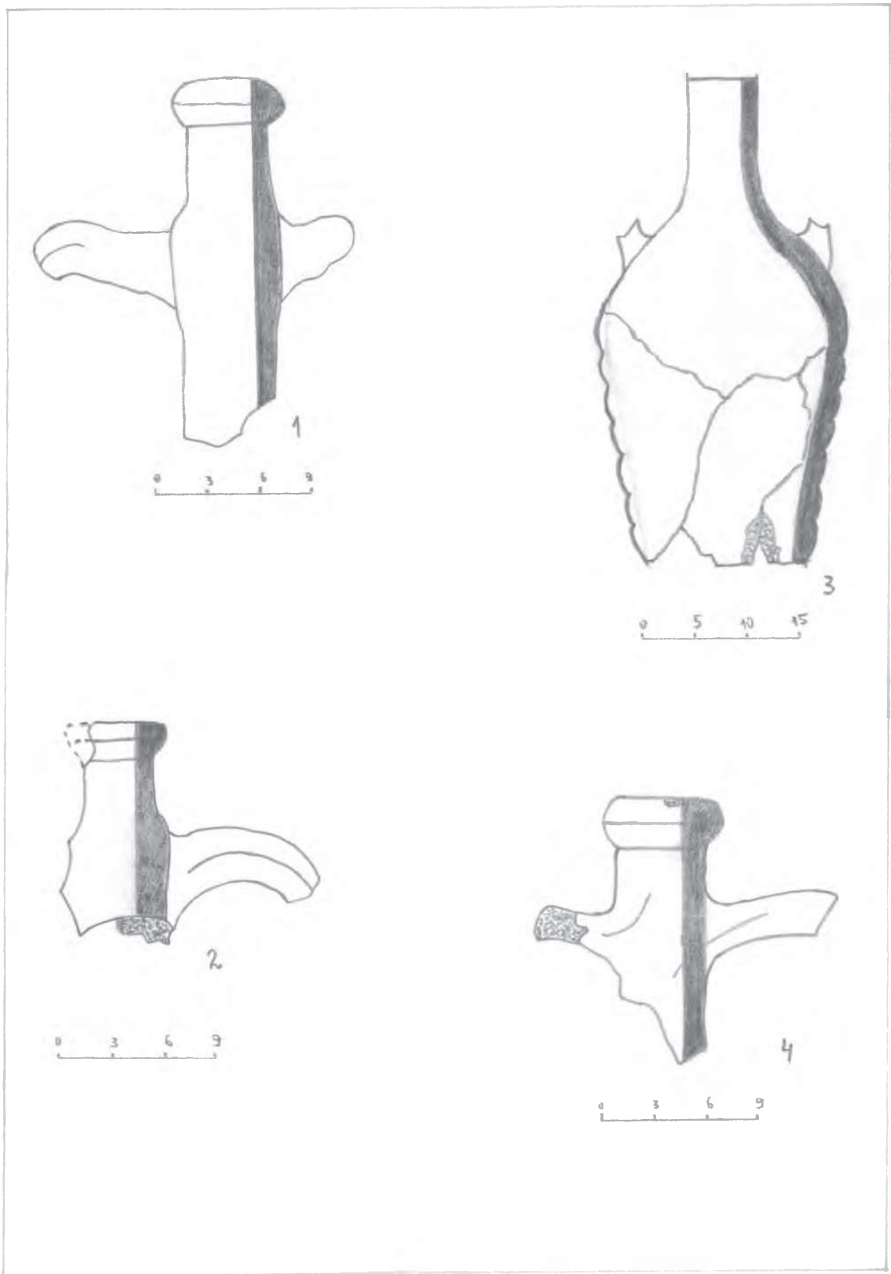

Рис. 3. Світлоглиняні амфори з розкопок акрополя городища Орловка.

Другий тип представлений амфорами з ледь припухлим горлом і спадистими плічками. Ручки амфор широко розставлені та профільовані в комбінованій техніці (Мал. 2.2-4, Мал. 3.1-2). Вінця посудин підтрикутної форми зі слабко вираженим «удаваним гребнем». Діаметр вінця коливається від 6 до 7 см. С. Ю. Внуков виокремлює подібні амфори у варіант С IVA, підваріант С IVA₂ та датує його 60-ми рр. – кінцем I ст. н. е. [10, с. 144-145, 167]. Однак, значна фрагментованість даного типу посудин, знайдених на акрополі городища, не дозволяє з повною впевненістю відносити їх до цього підваріанту. Можливо, вони більш близькі до типу В, який датується Д. Б. Шеловим другою третьою I – серединою II ст. н. е. [16, с. 18].

Аналогічні амфори були знайдені в Добруджі, де вони датуються I – II ст. н. е. [17, р. 102].

До третього типу слід віднести амфору з витягнутим (веретеноподібним) рифленим тулубом та прямим горлом (Мал. 3.3). Ця амфора зклеєна та догіпсована. Частина горла разом з вінцем, ручки та нижня частина відсутні. Висота частини, що збереглася – приблизно 41,5 см, діаметр горла – 5,5 см, діаметр середньої частини – 10 см, товщина стінки – приблизно 1,1 см. С. Ю. Внуков датує подібні амфори 80-ми рр. I ст. н. е. – 40-ми рр. II ст. н. е. (варіант С IVB) [10, с. 167]. Згідно класифікації Д. Б. Шелова подібні амфори виділені дослідником у тип В і датуються другою третьою I – серединою II ст. н. е. [16, с. 18].

Четвертий тип складають амфори з вузьким зверху горлом, яке поступово розширюється до тулуба, та широко розставленими ручками (Мал. 3.4). Згідно типології Д. Б. Шелова, аналогічні амфори датуються першою половиною III ст. н. е. [16, с. 19]. С. Ю. Внуков схиляється до датування аналогічних амфор останньою чвертю II – другою половиною III ст. н. е. (варіант С IVD) [10, с. 166]. А. П. Абрамов цей тип датує кінцем II – першою половиною III ст. н. е. [1, с. 46].

Таким чином, амфори римського часу з розкопок акрополя городища, розташованого на «Кам'яній Горі» поблизу с. Орловка, датуються в межах I – III ст. н. е. Типологічно вони практично ідентичні амфорному матеріалу цього періоду, що був досліджений на посаді городища.

**AMPHORAE TARE OF THE ROMAN PERIOD FROM THE
EXCAVATIONS FROM THE SETTLEMENT OF ORLOVKA
(«STONE MOUNTAIN»)**

The article is devoted to a research amphorae material of the first centuries AD, originating from the excavations of the acropolis settlement Orlovka, and presented red clay and light clay vessels of this period.

Keywords: *red clay amphorae, light clay amphore, Orlovka, «Stone Mountain».*

A. B. Иванченко

**АМФОРНАЯ ТАРА РИМСКОГО ВРЕМЕНИ ИЗ РАСКОПОК
ГОРОДИЩА У С. ОРЛОВКА («КАМЕННАЯ ГОРА»)**

Статья посвящена изучению амфорного материала первых веков нашей эры, происходящего из раскопок акрополя городища Орловка, и представленного как красноглиняными, так и светлоглиняными сосудами данного периода.

Ключевые слова: *красноглиняные амфоры, светлоглиняные амфоры, Орловка, «Каменная Гора».*

Список використаної літератури та джерел

1. Абрамов А. П. Античные амфоры. Периодизация и хронология [Текст] / А. П. Абрамов // БС. – 1993. – № 3. – С. 4-135.
2. Бондарь Р. Д. Археологические раскопки у с. Орловка [Текст] / Р. Д. Бондарь // Археологические исследования на Украине в 1968 г. – 1971. – С. 66-70.
3. Бондарь Р. Д. Раскопки Орловского городища [Текст] / Р. Д. Бондарь // Археологические открытия 1969 года. – 1970. – С. 260-261.
4. Бруяко И. В. Амфоры римского времени из раскопок городища Картал (участок «Картал-посад») [Текст] /

- И. В. Бруяко, А. Н. Дзиговский, В. Л. Денисюк // МАСП. – 2011. – Вып. 12. – С. 336-348.
5. Бруяко И. В. Заметки по истории городища Картал в римское время [Текст] / И. В. Бруяко, А. Н. Дзиговский // Древнее Причерноморье. – 2008. – Вып. VIII. – С. 74-79.
 6. Бруяко И. В. Слои римского времени городища Картал (участок Картал-«посад») [Текст] / И. В. Бруяко, Г. В. Засыпкина, И. В. Манзура, Л. В. Субботин // Stratum plus. – 2005 - 2009. – № 4. – С. 339-364.
 7. Ванчугов В. П. Раскопки Нижнедунайской археологической экспедиции в 1997 – 1998 гг. [Текст] / В. П. Ванчугов, И. В. Бруяко, В. Сырбу, И. Т. Никулице // Охрана и исследование памятников археологии в Одесской области. – 1999. – Вып. 1. – С. 28-33.
 8. Внуков С. Ю. Амфоры римского времени городища Кара-Тобе [Текст] / С. Ю. Внуков // Древности Боспора. – 2013. – Том 17. – С. 21-54.
 9. Внуков С. Ю. Причерноморские амфоры I в. до н.э. – II в. н.э. (морфология) [Текст] / С. Ю. Внуков. – М., 2003. – 235 с.
 10. Внуков С. Ю. Причерноморские амфоры I в. до н.э. – II в. н.э. Часть II: Петрография, хронология, проблемы торговли [Текст] / С. Ю. Внуков. – СПб., 2006. – 320 с.
 11. Головки И. Д. Археологические исследования у с. Орловка Болградского района Одесской области [Текст] / И. Д. Головки, Р. Д. Бондарь, А. Г. Загинайло // КС ОГАМ 1963 г. – 1965. – С. 68-80.
 12. Зайцев Ю. П. Неаполь Скифский (II в. до н.э. – III в. н.э.) [Текст] / Ю. П. Зайцев. – Симферополь, 2003. – 212 с.
 13. Зеест И. Б. Керамическая тара Боспора [Текст] / И. Б. Зеест // МИА. – 1960. – № 83. – 181 с.
 14. Самойлова Т. Л. Основные типы амфор I – IV вв. н.э. из Тиры [Текст] / Т. Л. Самойлова // Археологические исследования Северо-Западного Причерноморья. – 1978. – С. 254-266.
 15. Уженцев В. Б. Амфоры с воронковидным горлом из Причерноморья [Текст] / В. Б. Уженцев, В. Ю. Юрочкин // Херсонесский сборник. – 1998. – Вып. IX. – С. 100-109.

16. Шелов Д. Б. Узкогорлые светлоглиняные амфоры первых веков нашей эры. Классификация и хронология [Текст] / Д. Б. Шелов // КСИА АН СССР. – 1978. – № 156. – С. 16-21.
17. Radulescu A. Amfore romane și romano-bizantine din Scythia Minor [Текст] / A. Radulescu // Pontica IX. – 1976. – P. 99-114.

К. С. Кожухар

УДК 392(=161.2)(478):81.373.2

ТЮРКСЬКИЙ ЧИННИК У ФОРМУВАННІ НОМЕНКЛАТУРИ НАЗВ ЇЖІ, ХАРЧУВАННЯ, ПОСУДУ І НАЧИННЯ УКРАЇНЦІВ МОЛДОВИ

У статті на основі аналізу наукових джерел та зібраних автором польових матеріалів досліджено вплив тюркських запозичень на формування номенклатури назв їжі, харчування, посуду і начиння українців Республіки Молдова. З'ясовано, що чимало із зафіксованих найменувань-тюркізмів відомі українській літературній мові (кабáн, каву́н, із'у́м, ло́кишина, ча́рка) та її діалектам (тава́, каба́к), а також румунській мові та її діалектам (bostan, jambon, zarzăr / zarzar / zarzîr; pătlăgea / pătlăjan), що свідчить про тісні міжкультурні та міжмовні контакти слов'янського, східнороманського і тюркського населення з давніх часів. Окремі назви (жанбо́н, зарза́рики) є регіонально чи локально обмеженими. Наявність більше 30 найменувань тюркського походження дає нам підстави вважати, що роль тюркського чинника у процесі формування системи діалектних українських назв їжі, харчування, посуду і начиння в окресленому регіоні досить вагома.

Ключові слова: *назви їжі, харчування, посуду і начиння, українці Республіки Молдова, міжкультурні і міжмовні контакти, тюркські запозичення.*

На формування номенклатури назв їжі, харчування, посуду і начиння українців Молдови значний вплив мали такі чинники, як міжетнічні і міжмовні контакти. Ці контакти, як відомо, можуть бути постійними і тимчасовими, внутрішніми (в межах одного національно-державного утворення) і зовнішніми (між сусідні-